

Naturaløkonomien var så fremherskende, at landgildspecies og hoveri yderst sjældent avløstes med penge, men undertiden med andre landbrugsvarer end de krævede. Der var ikke tale om nogen større forøgelse av landgilden, selv om det forekom, men det var formentlig også umuligt, da bønderne på grund av det ustandseligt voxende hoveri simpelthen ikke selv kunne producere mere på deres gårde.

Forf. har ikke haft adgang til det i Estland bevarede kilde-materiale, og man føler i nogen grad manglen av tingbogernes stof, men i Sverige er kilderne så rigelige, at der har kunnet gives en solid og overbevisende fremstilling, der dog lider under, at kilde-materialet for størstedelen stammer fra den sidste halvdel eller snarere fjerdedel av århundredet, og forf. er noget tilbøjelig til at slutte bagud, hvad dog det estniske samfunds overvejende statiske karakter delvis kan berettige.

Bogen lægger hovedvægten på de landbrugsmæssige og sociale forhold, medens beskatningen og regeringens administration er trådt i baggrunden. Detailrigdommen kan undertiden sløre hovedlinierne, men et slutningsavsnit gør resultatet op, og det er en solid og stofrig bog, blot må en dansk udstøde et suk over, at Slesvig og Holsten gøres til en — ovenikøbet tysk — enhed.

Hans H. Fussing.

I 1938 udsendte W. N. Medlicott, nu professor i international historie ved Londons universitet, et værk om *«The Congress of Berlin and After»*. En fortsættelse af dette værk har han nu omkring to årtier senere leveret i sit nylig publicerede arbejde *«Bismarck, Gladstone, and The Concert of Europe»* (University of London. The Athlone Press. 1956. 353 sider). Væsentlig behandler denne bog kun årene 1880—81 med det forsøg, som Gladstone, der i april 1880 dannede sit andet ministerium, gjorde på at genoplive «den europæiske koncert» og med Bismarcks forhandlinger om «Dreikaiserbündnis», der førte til traktaten af 18. juni 1881. Medlicott kalder tiden 1879—82 for et vendepunkt i det europæiske diplomatis historie: Gladstones forsøg var det sidste før 1914, der gik ud på at opnå en afspænding i Europa. Samtidig lykkedes det Bismarck at gennemføre trekejsersforbundet — og bringe «koncerten» til ophør.

Medlicotts arbejde bygger, så vidt skønnes, på en omhyggelig udnyttelse af et omfattende trykt og utrykt materiale. Af det sidste skal jeg fremhæve hans gennemgang af materialet i Wien statsarkiv, af det russiske gesandtskabsarkiv i London, af korre-

spondancen mellem Ruslands udenrigsminister Giers og den russiske gesandt i Berlin P. A. Saburov, af det tyske udenrigsministeriums akter (kommet til London efter 2. verdenskrig) og selv sagt af materiale i Englands Public Record Office og i British Museum. Om den store aktpublikation »Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette, 1871—1914« bemærker han, at den formentlig ikke uden hensigt har udeladt forskellige vigtige aktstykker. En trykt fremstilling, som han ofte må tage stilling til, er W. Windelbands store værk fra 1940 »Bismarck und die europäischen Grossmächte 1879—1885«.

Gladstone vilde anvende »den europæiske koncert« til at tvinge Tyrkiet til en løsning af forskellige af de spørgsmål, som Berlin-kongressen havde efterladt på Balkanhalvøen, således Montenegros og Grækenlands grænser. Det lykkedes delvis, og de diplomatiske pressionser over for Porten skildres udførligt af Medlicott. Med større interesse læser de fleste nok om Bismarcks forhandlinger om trekejserforbundet. Skildringen her giver adskilligt nyt, er ret sympatisk over for den østrigske udenrigsminister H. Haymerle, af Bismarck behandlet yderst overlegent, men kritisk over for hovedaktøren Bismarck. Således hedder det f. eks. (s. 287) om slutningsforhandlingerne: Bismarcks diplomacy during the next few weeks can lay little claim to fairness or finesse.

I værkets første kapitel »Bismarck and Gladstone« og i dets sidste »After the Concert« gives en fængslende skildring af den ideologiske modsætning i Bismarcks og Gladstones udenrigspolitiske opfattelse, den sidstes udtrykt i hans berømte valgtaler i Skotland 1879—80 (hans Midlothian speeches). For Bismarck var Gladstone »en forrykt professor« (s. 161 anm. 55), ja i en depeche fra 1884 er han endda tilbøjelig til at anse ham for »sindssyg« (s. 343). Bismarck selv har i tysk historieskrivning længe været sakrosankt som skaber af det tyske rige og i tiden derefter som »mægler« og »fredsbevarer«. Først efter 1948 synes en vis kritik at komme frem. Medlicotts arbejde forekommer mig i høj grad at måtte kunne underbygge en sådan. Som Medlicott sikkert med rette siger (s. 321): he was temperamentally unsuited for the thankless role of honest broker; the unobtrusive patience and genuine goodwill of the true mediator were singularly lacking in this forceful, dominating, ever-suspicious master of action.

Holger Hjelholt.